

EL PONT NOU DEL CARRER NOU (1328)

Plàcid Pérez Pastor*

RESUM

Sovint, en història, unes dades addicionals o complementàries a una documentació més extensa ens permeten obtenir informacions valuosíssimes sobre un tema determinat que, d'altra manera, serien difícils d'aconseguir per manca de fonts específiques. Aquest és el cas que ens ocupa. Casualment, a partir d'unes declaracions de diversos testimonis involucrats en un procés judicial de 1333 podem intuir com era la plaça de Sóller en aquella època però, sobretot, conèixer en quin moment es va construir el pont Nou sobre el torrent Major, que enllaça l'actual plaça d'Espanya amb el carrer d'Isabel II.

A la descripció geogràfica que fa Rullan i Mir de la vila de Sóller, l'any 1876,¹ explica que *“un torrente que recoge las aguas de lluvia y el sobrante de las fuentes que riegan sus huertas, atraviesa la población dividida en dos partes, que se comunican por medio de puentes, y que antiguamente se denominaban Vila d'ençà i Vila d'enllà”*. I, a peu de pàgina, afegeix: *“Del carrer Nou se*

* <placidperez@telefonica.net>

¹ RULLAN MIR, Josep: *Historia de Sóller, en sus relaciones con la general de Mallorca*.- Palma, 1876.- Tom I, pàg. 6.

llama el uno desde principios del siglo XV, y d'En Goday se llamaba el otro en 1497, de la font de N'Escala en 1602, y de la Plaza lo llamamos ahora”.

Aquestes són les primeres i úniques notícies anteriors al segle XVII que aporta l'historiador solleric relatives als dos ponts més importants de la vila de Sóller. Certament que no és fàcil trobar referències històriques sobre aquests viaductes en els anys immediatament posteriors a la conquesta de Mallorca, tot i que jugaven un paper força important en el trànsit de persones i mercaderies d'una a altra part de la població i, per tant, en el desenvolupament de l'agricultura, el comerç i la indústria locals.

És per això que qualsevol informació que pugui proporcionar alguna dada concreta relativa a aquesta mena d'obres d'enginyeria ha de ser detingudament analitzada i justament valorada. Aquest és el cas que ens ocupa: un plet per motius jurisdiccionals suscitat entre el rei i els titulars de la baronia del comte d'Empúries, que es planteja en el primer terç del segle XIV, desencadena un seguit de declaracions de testimonis que analitzarem tot seguit, puix que aporten indicis fiables sobre la construcció del pont Nou, que unia l'actual plaça d'Espanya (Es Castellet) amb el carrer d'Isabel II (carrer Nou).

I. LA DENÚNCIA

El litigi comença el 15 de març de 1333² quan dona Blanca, vídua de Pere Font i tutora dels seus fills i hereus de la baronia que antigament fou del comte d'Empúries, protesta davant el lloctinent general de Mallorca contra el batle reial de Sóller, Pere Estruç. La denúncia ve motivada perquè, recentment, el batle ha instal·lat a la plaça Major de la vila, entre un gran lledoner i el torrent, un pal de fusta on ha penjat les orelles d'un serf seu, un tal Jaume, sentenciat i condemnat pel veguer de fora³ que li siguin tallades per escarment propi i exemple d'aquells qui ho contemplin. La senyora argumenta que el batle no té dret d'instal·lar-hi cap símbol que denoti l'exercici de la justícia per part del rei, perquè la plaça està sota la jurisdicció exclusiva de la baronia i, en conseqüència, requereix el lloctinent general perquè l'obligui a llevar el pal.

² ARM. Suplicacions. S-9, f. 16, idus març 1332 (15/03/1333).

³ Veguer de fora: Magistrat de jurisdicció reial que administrava la justícia criminal a Part Forana de Mallorca.

El procurador de la baronia afegeix que la plaça limita per una part amb el torrent Major, per altres dues parts amb les cases que estan sota la jurisdicció de la baronia, i per la part restant amb el camí que des del cap del pont Vell va a l'alqueria del Comte.

1.1. LA POSTURA DEL BATLE

En el capítol d'aportació de proves que el lloctinent obre tot seguit, el batle reial contesta admetent que la plaça efectivament està dins els límits geogràfics del terme de la baronia, però afirma que les vies públiques integrades a la baronia són i estan sota la jurisdicció del rei i que ell ha erigit el pal precisament en el camí que hi ha dins la plaça. Per reforçar l'argumentació, Pere Estruç exhibeix una sentència dictada per l'assessor reial Galzeran Sacosta i publicada el 20 de juliol de 1323 en la qual, filant encara més prim, determina que, malgrat que la plaça estigui dins el terme de la baronia, el rei té poder per jutjar i castigar els excessos, crims i delictes comesos en aquesta àgora pels seus propis súbdits, així com els litigis en els quals es vegin involucrats els seus súbdits i els de qualsevol altra jurisdicció. La baronia, en canvi, només té el dret a exercir-hi la justícia quan els qui es barallen o delinqueixen són, tots ells, súbdits seus.

1.2. L'ARGUMENTACIÓ DELS FUNCIONARIS REIALS

Els procuradors reials i el procurador fiscal del regne també es presenten a la causa. Asseguren aquests alts funcionaris que el batle ha col·locat el pal en aquell lloc de forma justa i legítima, puix que l'ha fixat en el mateix indret on els oficials reials han fet sempre les execucions de les sentències criminals; és a dir, allà on solien tenir erigit el costell⁴ en el qual acostumaven a exhibir les orelles, peus i altres membres mutilats dels criminals i delinqüents, encara que aleshores es trobàs derruït a causa de la vellura. Afirmen que el pal en

⁴ Aquest artilugi era una espècie de bastiment acoblat a un pal alt que es clavava en terra. Enmig tenia un prestatge horitzontal on es col·locaven els membres amputats dels criminals. A vegades s'hi exhibia el cos del propi convicte, amb el cap i les mans enganxades a una mateixa fusta.

qüestió ha estat instal·lat en una via pública antiga i sarraïna, la qual està sota jurisdicció reial perquè totes les vies públiques són reials. Fent-se forts en la sentència de 1323 aportada pel batle, els oficials conclouen que si l'exercici de les execucions dels delictes comesos a la plaça correspon al rei, és evident que en aquell indret es poden executar els delinqüents, perquè és lògic que els convictees siguin castigats en el mateix lloc del crim. D'aquí es dedueix, segons els funcionaris reials, que el batle ha col·locat el pal en el lloc correcte.

2. EL PROCÉS

A partir d'aquesta denúncia s'inicia la causa, en la qual actua com a jutge el lloctinent general del regne de Mallorca, Pere de Bellcastell. En defensa dels drets de la baronia exerceix l'acusació el procurador Francesc Cavaller, mentre que en representació dels interessos reials assumeixen la defensa els procuradors reials Bernat Jana i Bernat de Vallverd.

Com que cap d'ells no posa en dubte el principi segons el qual la jurisdicció sobre totes les vies públiques de Mallorca correspon exclusivament al rei, una de les principals línies d'investigació se centra en dilucidar si el lloc on el batle ha instal·lat el pal està situat o no en una d'aquestes vies, i a assolir aquest objectiu va orientada bona part dels interrogatoris dels testimonis que presenten una i altra part.

L'octubre de 1333, set mesos després d'iniciat el procés, el lloctinent es desplaça a Sóller on s'ocupa durant quatre dies en rebre declaració als testimonis. Acompanya el lloctinent tota la cort judicial, una comitiva formada per missers, assessors, notaris, escriptors, testimonis de part, escuders i missatges en nombre de 52 persones, més les bèsties i les cavalcadures.

Dels interrogatoris que es duen a terme n'hem extret únicament les respostes que proporcionen alguna informació sobre la ubicació relativa del costell, l'ús que es fa de la plaça i la data de construcció del pont Nou. En el procés, els interrogatoris estan reflectits en llengua llatina i els transcrivim a continuació traduïts al català conservant, tant com ha estat possible, el lèxic, la sintaxi, els girs i els modismes d'aquella llengua.

2.1. ELS TESTIMONIS DE L'ACUSACIÓ

Les deposicions dels testimonis que presenta el procurador de la baronia aporten la informació següent:

- En Bernat Cantallops, interrogat si dirà la veritat sobre aquell pal de fusta que ha fet fixar enguany el batle reial Pere Estruç per executar les orelles que foren amputades a un esclau i posades dins la plaça de Sóller, i diu que sí. Interrogat sobre com ho sap, i diu perquè aquesta plaça s'extén des del lloc on està posat el pal fins al torrent o riera, ja que des de fa més de 50 anys sempre ha vist que els sollerics empraven aquest indret com a plaça comuna. Interrogat sobre si el camí que va des d'un lledoner situat en dita plaça, envoltat d'un rotle de calç, en línia recta cap al pont Nou i deixant l'església parroquial a la part esquerra, és públic o privat, diu que ara és camí públic i ha estat públic des que fou edificat un pont nou, ara fa prop de sis anys, i per aquest camí ara es va a la Ciutat de Mallorca. Abans, però, que el pont no fos edificat no hi havia via pública ni camí públic ni privat encara que hi fossin visibles les petjades d'homes i animals, sinó que era tot una plaça per la qual tothom anava lliurement a les possessions o a altres llocs que els plaïa fora de la plaça. Interrogat, a judici seu i a ull, quantes canes de Montpeller⁵ pot haver-hi des del pal fins a la ribera del torrent i contesta que, a criteri seu, unes sis canes.
- En Bernat Pastor diu el mateix que l'anterior, excepte que el pont Nou fa quatre anys que fou construït.
- En Pere Tria confirma la declaració d'En Cantallops, però opina que el pont Nou només fa tres anys que fou edificat.
- En Bernat Angeler afirma el mateix, excepte que des del pal fins a la ribera del torrent, a criteri seu, hi ha vuit canes de Montpeller.
- En Bernat Saura també ho confirma, però no es veu capaç de judicar quina distància hi ha entre el pal i el torrent. Assegura també que han passat quatre o cinc anys des que el pont Nou fou bastit.
- En Bernat Mosqueroles diu el mateix, excepte que el pont Nou fou edificat fa cinc o sis anys, i que des del pal fins a la ribera del torrent hi ha vuit canes de Montpeller.

⁵ Segons Francesc López Bonet, la cana de Montpeller equival a 2,107 metres i la cana de Mallorca a 1,6856 metres. "Metrologia de Mallorca", dins *Estudis Baleàrics*/28, pàg. 63.

Vista que presentava el pont Nou a la cara sud, a finals del segle XIX.

- En Berenguer Graner assegura el mateix excepte que, a judici seu, des del pal fins a la ribera del torrent hi ha tres o quatre canes de Montpeller.
- En Bernat Bojosa ratifica la versió.
- En Ramon Freixa corrobora tot l'anterior.
- En Pere Arbós, també, excepte que, a criteri seu, entre el pal i la riera hi ha quatre canes.
- En Ponç Carles ho referma tot.
- En Berenguer d'Olives diu que no sap res de cert, sinó solament creu que el pont Nou fou edificat fa menys de 10 anys.
- N'Arnau Vidal diu el mateix que En Cantallops excepte que, a judici seu, des del pal fins al torrent hi ha tres canes, i que el pont Nou fou construït fa quatre o cinc anys.

2.2. ELS TESTIMONIS DE LA DEFENSA

Per la seva banda, els declarants a instància dels procuradors reials aporten la següent informació:

- En Bernat Roca, notari, diu que des de fa 20 anys ha vist com prop del rotle del lledoner hi passava gent que anava cap al torrent, encara que no fos una via pública designada per anar i tornar, tal com ocorre normalment amb les vies públiques. Afegeix que aquest indret està situat dins la plaça de Sóller, per on els sollerics i els forans van i vénen al seu antull com per qualsevol altre lloc comú de la plaça. I acaba dient que des de fa set anys veu com encara més gent passa contínuament a peu i a cavall prop del lledoner, després que el pont hagi estat edificat, tal com feien abans de construir-lo.
- En Jaume Cosí diu que des de fa 30 anys, dels quals té memòria, ha vist com pel camí que hi ha prop del pal hi havia un carrerany pel qual la gent anava passejant a les seves possessions i al torrent, encara que no fos una via designada com a pública tal com ara ho és, després de l'edificació del pont que fou construït fa set o vuit anys.
- En Ramon Roses, corredor, diu que ha vist com baix del lledoner, cap al torrent, hi havia un carrerany pel qual la gent anava passejant sense traves cap a les muntanyes, a les seves possessions i al torrent, encara que el carrerany no fos designat com a via pública sinó que la gent hi

anava lliurement com si fos la plaça de Sóller. Diu també que des de fa set o vuit anys, després que ha estat construït el pont Nou en el torrent, en el carrerany s'ha fet una via pública per la qual la gent ara hi transita a peu i a cavall

- En Guillem Seguí diu que des de fa 30 anys ha vist com baix del rotle del lledoner hi havia un carrerany pel qual la gent anava cap al torrent a passejar i a les possessions que tenien a les muntanyes, encara que el carrerany no fos una via pública ni la gent hi transitava amb animals carregats, tal com ara fan després que el pont Nou hagi estat recentment edificat, ja que el carrerany s'ha transformat en una via pública per la qual la gent transita amb cavalls i a peu i amb animals carregats. Del temps que fa que construïren el pont diu que han passat sis o set anys, poc més o menys.
- En Ramon Freixa diu que pel que fa a aquesta via, ja ha respost avui a les preguntes del representant de la baronia.
- En Guillem Torrent diu que bé han passat 30 anys dels quals té memòria, que ha vist com en el torrent hi havia un pont on anava la gent a peu i a cavall per baix del lledoner i també per qualsevol altre lloc de la plaça, perquè era apropiat i plaent transitar i anar al pont. Després el pont caigué, i fa set o vuit anys que en el torrent fou edificat un altre pont i des d'aleshores s'ha fet, prop del rotle, una via pública per la qual la gent passa a peu i a cavall i amb animals carregats.
- En Bernat Angeler diu que pel que fa a aquesta via, ja ha respost avui a les preguntes del representant de la baronia.
- En Martí Sala diu que ha vist com, prop del lledoner on hi ha el rotle de pedres, hi havia un carrerany pel qual la gent anava al torrent a passejar i a les possessions de les muntanyes, encara que el carrerany no fos una via pública, sinó que la gent hi passava tal com transitava lliurement per qualsevol altre lloc de la plaça. És cert també que després que hagi estat bastit el pont Nou, la gent passa a peu i a cavall pel carrerany com si fos una via pública.
- En Berenguer de Santa Cília, cavaller, diu que en temps que era vicari forà anà múltiples vegades a la vall de Sóller i veié com prop del rotle hi havia una via pública per la qual passava la gent així com volia, encara que no hi anava cavalcant ni tampoc traguers amb animals carregats tal com fan ara, una vegada que el pont ha estat edificat, sinó que la gent hi anava a peu.

La mateixa cara sud del pont Nou, vers 1915/1920.

- En Jaume Cerdó, jurisperit, diu que no sap del cert si aquella via era pública o no.
- En Berenguer Benet diu que abans que el pont Nou no fos bastit, allà no hi havia cap via, sinó un carrerany pel qual els homes anaven a passejar; però després de la construcció del pont hi hagué i hi ha una via per la qual el públic va a peu i a cavall. Interrogat quin temps fa que ha vist el tirany en aquell lloc i diu que des de fa 50 anys.
- En Pere Paretó diu que abans que el pont Nou no fos edificat, que ara l'han construït de nou, veié com per aquella via hi anava gent i hi podia transitar a peu i a cavall fins al pont, però que a l'altre costat del pont no hi podia anar ni a peu. Interrogat sobre quin temps fa que veié això, diu que 35 anys abans de l'edificació del pont Nou fou construït per certes persones i no per la vila de Sóller un pont una mica més avall del lloc on ara està bastit el pont Nou; i per aquell pont hi anaven i travessaven particularment aquells que el feren edificar, per tal d'escurçar el camí; però l'estrall de l'aigua enderrocà aquell pont i aleshores no fou reparat.
- En Berenguer d'Olives, també es ratifica en la declaració que va fer ahir davant el representant de la baronia.

- En Bernat Costes, referint-se al camí que ve de l'alqueria del Comte, diu que moltes vegades menà bèsties per aquella via, entrant o sortint de la vila de Sóller, i travessava pel pont d'En Tolosa⁶; i això abans que el pont Nou no fos edificat. I segons sentí dir a molta gent, aquella via ja hi era en temps dels sarraïns. Interrogat quin temps fa que veié això i va transitar per aquella via, i diu que han passat 15 o 16 anys.
- En Guillem Robert diu que des de fa 15 o 16 anys dels que té memòria, ell i son pare han passat diverses vegades per aquella via anant a la Torre i de la Torre tornant a la vila de Sóller. Igualment travessà diversos cops pel pont d'En Tolosa venint per aquest camí cap a Sóller. I també veié com molts a peu i a cavall transitaven per aquesta via.
- En relació amb el camí que va cap al pont Nou, Pere Rebassa diu que des de fa 30 anys dels quals té memòria, ha vist com per aquesta via hi anaven homes passejant cap al torrent i a les seves possessions que tenien més amunt, cap a les muntanyes. També veié que era una via per la qual la gent anava públicament tal com sol anar per qualsevol via pública; i per cert que els joves de Sóller adaptaren aquesta via, en la qual posaren un entaulat.
- En Bernat Saura, saig, es remet a la declaració feta davant el representant de la baronia.
- En Francesc Rotlan, ciutadà de Mallorca, diu que 30 anys han passat des que passava per aquesta via allunyant-se del lledoner i anant i transitant per un pont que hi havia allà, fins a casa seva. Igualment veié transitar per aquell lloc diverses persones, tant a peu com a cavall; i això ho veié mentre durà el pont, que posteriorment cedí enderrocat per les aigües. Interrogat sobre quin temps fa que el pont fou derruït i diu que han passat bé 20 anys; i posteriorment ja no fou reconstruït.
- En Bernat Agustí diu que des de fa 20 anys que ho recorda, ha vist com per baix del lledoner hi havia la via que ara hi ha, per la qual molts transitaven anant a l'hort i al camí que va a Ciutat; i també veié com molts passaven per aquesta via anant a l'horta i al camí de Ciutat a peu i cavalcant. També diu que, quan baixaven aigües en abundància, els homes i els cavalls no podien passar per allà.
- En Francesc Escuder diu que no sap res de res.

⁶ Pont d'En Tolosa o pont Vell era el nom que rebia aleshores el de la plaça de la Constitució.

- En Guillem Pasqual diu que han bé passat 30 anys que ha vist com per aquesta via hi anava gent cap al torrent a passejar, encara que no fos un camí pel qual vagin tal com és lícit anar per una via pública. Alguns també travessaven el torrent i anaven allà on volien, encara que per aquella via no hi anaven ni transitaven cavalls ni traguiners amb animals carregats sinó per anar al torrent i a les possessions de més amunt.

2.3. LA SENTÈNCIA

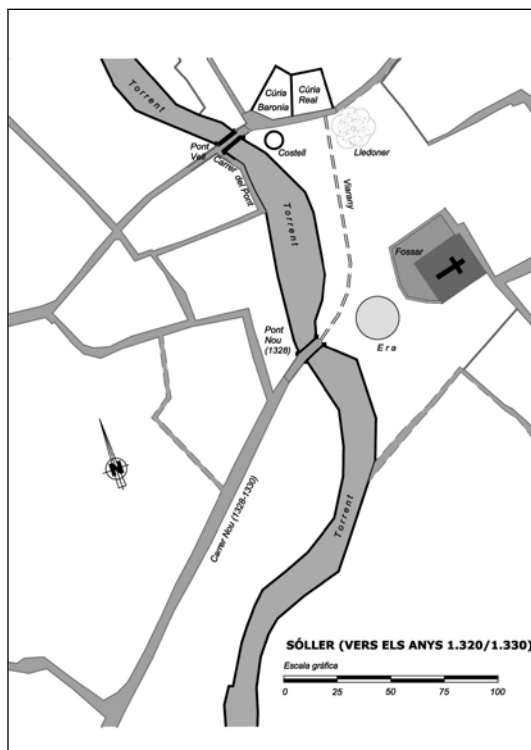
Encara passarà més d'un any abans que el lloctinent general no dicti la sentència definitiva. Després d'estudiar la documentació aportada per les parts i oir les declaracions dels testimonis, amb el consell dels assessors pertinents i l'ajuda de Déu, el 24 de novembre de 1334 decreta el veredictes següent:

Considerant que el lloc on fou col·locat i fixat el pal està dins la plaça de Sóller, la qual es troba tot al voltant de l'església fins al torrent; considerant també que la plaça està dins el terme i la jurisdicció de la baronia del comte; considerant igualment que el rei i els seus oficials tenen potestat per castigar els excessos, crims i delictes comesos en aquesta àgora per qualsevol persona, exceptuats els que han estat comesos només pels súbdits de la baronia la potestat dels quals correspon únicament a la baronia, segons la sentència de Galzeran Sacosta; per tant, pronunciam que el rei i els seus oficials poden jutjar, castigar i exercir la jurisdicció dins la plaça esmentada en i per a totes aquelles persones sobre les quals el rei té jurisdicció. I en virtut d'aquesta jurisdicció hi poden posar un pal, un costell o altres qualssevol instruments aptes, necessaris i acostumats per exercir-la.

Considerant també que el pal objecte d'aquest plet fou posat i fixat per penjar-hi les orelles d'aquell serf, que no va delinquir dins la plaça segons ens consta per les declaracions dels testimonis aportats per les parts i que, en conseqüència, el batle reial no degué exercir la jurisdicció sobre l'esclau ni les seves orelles, pronunciam que el pal sigui retirat de la plaça i les orelles del serf, si encara hi són penjades, també en siguin retirades.

Prometen també els oficials reials posar, fixar i erigir dins la plaça un pal, un costell i altres instruments qualssevol aptes, necessaris i acostumats per exercir la jurisdicció que hi té el rei, segons els usos i costums i d'acord amb l'esmentada sentència de Galzeran Sacosta publicada l'any 1323.

3. CONCLUSIONS

Plànol 1320/1330.

Tot i que les respostes dels testimonis aportats per una i altra part són ambigües en alguns aspectes i mancades de precisió a l'hora d'avaluar el temps i les distàncies, com era d'esperar, sí que ens serveixen per fer una primera aproximació a la situació física de la plaça de Sóller als voltants de 1320/1330 que completam amb un breu estudi de l'evolució urbanística posterior, tal com reflectim de forma idealitzada en els plànols adjunts.⁷

1. La primera conclusió ens permet constatar l'existència d'una via pública que, des del temps de la dominació musulmana, enllaçava el camí de l'alqueria del Comte amb el pont

Vell i arribava fins a l'alqueria de la Torre. O sigui: en la nomenclatura actual, un camí que des de l'alqueria del Comte passava pel carrer de la Lluna, la plaça de la Constitució, el pont, el carrer de Bauçà i continuava cap a Can Repic Vell i el camí Vell de Ciutat.

2. Entre aquest camí, la parròquia de Sant Bartomeu i el torrent Major hi havia una gran plaça comuna que la gent feia servir per comerciar, reunir-se, jugar, passejar i també per transitar. En aquesta plaça hi creixia un gran lledoner envoltat per un cercle de pedres pintades de blanc amb calç.

3. Entre l'arbre i el cap del pont Vell, a uns onze o dotze metres de la vorera del torrent, adesiara el batle hi col·locava un costell on s'exhibien per a escarni públic els membres que es tallaven als ajusticiats.

⁷ Agraïm la col·laboració del topògraf Josep Sunyer Ribas psunyer@ono.com, a qui es deu la confecció i digitalització dels plànols.

4. Des del camí esmentat sortia un tirany o carrerany que passava baix del lledoner i arribava fins al torrent Major. La gent l'utilitzava habitualment per passejar prop de la riera i també per anar a peu a les possessions que tenien devers la Torrentera i Can Vives i més amunt, cap a les muntanyes de sa Coma i s'Arrom. En qualsevol cas, només hi solien anar a peu, però no muntant a cavall ni amb bèsties carregades.

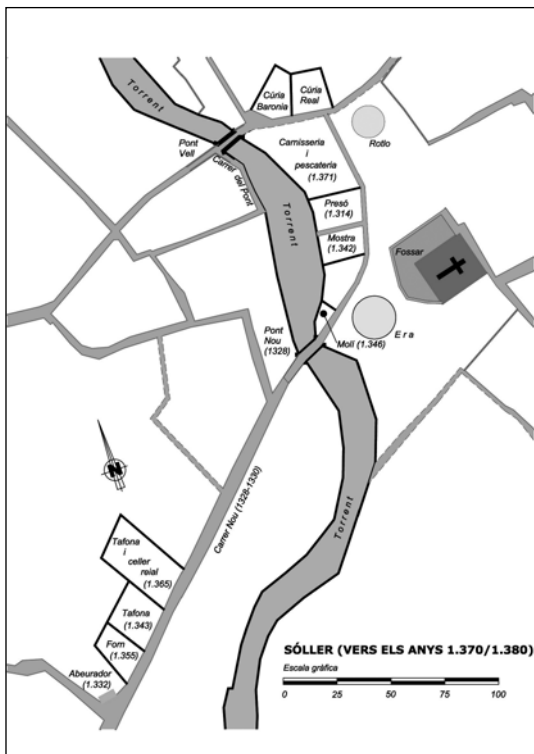
5. Quan baixava poca aigua es podia travessar a peu el torrent en aquell punt per anar als horts de l'altre costat, però en l'època de pluges això no era possible. La dècada de 1290-1300, per creuar més còmodament i escurçar el trajecte fins a les seves terres, els titulars dels horts situats a banda i banda de l'actual carrer d'Isabel II construïren un pont de fusta prop de l'indret on més tard es construí el pont Nou, però quinze anys més tard aquell viaducte va ser derruït per les aigües i mai no fou reconstruït.

6. Podem intuir que l'aixecament d'una secció vertical i transversal a mitjan camí entre el pont Nou i el Vell ens revelaria l'existència d'una major amplària del llit del torrent i d'un desnivell entre el peu de l'església i la riera molt més acusat del que hi ha a l'actualitat.

7. Tot i que els testimonis no es posen d'acord sobre la data de construcció, podem concloure que el pont Nou va ser bastit l'any 1327 o com a màxim el 1328, ja que declaren que des d'aleshores ha transcorregut un període de tres a vuit anys i que la primera referència documental ferma que hem pogut localitzar data del mes d'octubre de 1328⁸. Al principi, se'l conceixia com a pont Nou del carrer Nou però, amb el pas dels anys, el viaducte canvià de nom en diverses ocasions. Així, durant els segles XVII i XVIII se li deia d'En Martínez i en el segle XIX era conegut per pont de Can Fillol. L'any 1913 va ser cobert un bocí del torrent Major des d'aquest viaducte fins a l'estació del ferrocarril i el 1964 perdé definitivament la consideració de pont i quedà integrat en l'entramat viari en cobrir-se el tram del torrent que ara és l'avinguda de Jeroni Estades.

8. Sembla evident que la construcció del pont propicià també l'obertura del carrer Nou. Així ho posen de relleu moltes de les persones interrogades en afirmar que, des de la construcció del viaducte, l'antic carrerany s'ha transformat en una via pública per on transita la gent, no tan sols a peu sinó també a cavall i traginers amb bèsties carregades. Afegixen, així mateix, que ara la

⁸ Vegeu l'apèndix número 1.

Plànol 1370/1380.

gent empra el nou vial per anar a la Ciutat. La sabiduria popular ha conservat la toponímia d'aquesta travessia des del segle XIV. Cert és que des de mitjan segle XIX s'anomena oficialment carrer d'Isabel II, excepte els anys de la Primera República que recuperà el nom primitiu i els de la Segona República que s'anomenà carrer de Pi i Margall.

9. Fent servir els conceptes actuals, podem afirmar que amb la construcció del pont i l'obertura del carrer Nou es revaloritzà una zona fins aleshores purament agrícola i es transformà en urbanitzable. És per això que, els anys següents, es va dotar de serveis i va adquirint una

major categoria fins esdevenir una de les artèries urbanes més importants de la vila de Sóller. Així, per exemple:

- L'any 1332, els jurats construeixen un abeurador per al bestiar a la cantonada del carrer del bisbe Nadal i hi condueixen l'aigua de la síquia de la font de s'Olla per una canonada. Aquest abeurador estigué en funcionament fins l'any 1938.⁹
- Aproximadament per les mateixes dates, ja comença a haver-hi habitatges al carrer Nou puix que, el novembre de 1331, Bernat Costa estableix a Berenguer Estopenyà unes cases amb un pati i un hort en aquell indret, juntament amb la tanda d'aigua suficient per regar-lo.¹⁰

⁹ PÉREZ PASTOR, Plàcid: *El Sindicat de Regs. La captació, ús i gestió de l'aigua a la vall de Sóller (Mallorca)*.- Editat pel Sindicat de Regs.- Sóller, 2006, pàg. 87, 88 i 163.

¹⁰ Vegeu l'apèndix número 2.

- Deu anys després, Bartomeu Font lloga al mateix Berenguer Estopenyà i a Guillemó Torrent una casa amb una tafona situada ben al costat de l'abeurador.¹¹
- L'any 1346, el procurador reial Bertran Roig concedeix permís a Ferrer Grimalt per construir un casal de molins prop del pont Nou, per on pugui conduir l'aigua del torrent Major i de la fontanella que hi ha dins la vinya de Berenguer Juià.¹²
- El 1355, els procuradors reials Francesc Portell i Jaume Negre autoritzen Guillem Soler per coure el pa de qualsevol persona en el forn que acaba de construir en el carrer Nou, prop de l'abeurador¹³, i cobrar el dret de puja que li correspon¹⁴.
- Finalment, l'any 1365, aprofitant la venda d'un hort i un hospici de l'heretat de Bernat de Cantallops, el procurador reial Ferrer Gilabert fa ús del dret de fadiga a favor del rei i compra tot l'immoble, adduint que el monarca necessita amb urgència un celler i una tafona per fer el vi i l'oli dels delmes que rep a la vall de Sóller. Valora molt positivament que en aquest hospici ja hi hagi una tafona i, a més, pensa que és un lloc idoni per construir-hi també un celler¹⁵. L'hospici està constituït per tres cases juntes o plantes, que ocupen un solar de tres canes de Mallorca d'amplària i deu d'amplària; és a dir, una parcel·la rectangular de cinc metres de façana per 16,85 de fondària, equivalent a una superfície de 80/85 m². Es tracta d'un tipus de parcel·la molt habitual a l'època, que García-Delgado identifica com a solar de tipologia gòtica catalana.¹⁶

¹¹ Vegeu l'apèndix número 3.

¹² Vegeu l'apèndix número 4.

¹³ Vegeu l'apèndix número 5.

¹⁴ Puja: Quantitat de pa que es paga al forner per la feina i materials (llenya, etc.) de coure el pa en el forn públic (Diccionari català-valencià-balear).

¹⁵ Vegeu l'apèndix número 6.

¹⁶ GARCÍA-DELGADO SEGUÉS, Carlos: *Arquitectura tradicional de la isla de Mallorca*.- J. J. Olañeta editor.- Col·lecció La isla de la Calma.- Palma, 1992.

4. APÈNDIX DOCUMENTAL

I

ARM. NOTARIS. C-33, COBERTA, IDUS OCTUBRE 1328 (15/10/1328)

Jo, Bernat Mosqueroles, establesc a Bartomeu Roca, notari, un tros de terra hortada, amb la tanda d'aigua corresponent de la síquia per regar, tal com la t'he assignat d'aquell tros de terra hortada que tenc per Pere Arbós, juntament amb altres emfiteutes, a cens de 56 sous per Tots Sants, i per Bernat Abril a cens de 60 sous per Pasqua; els quals emfiteutes el tenen pel cavaller Pere de Torrella sota alou seu a cens que pagarem jo i els esmentats establits.

Confronta el tros que t'establesc per una part *in camino novo regali*, per altra part amb el torrent i per les altres dues parts amb el tros meu residu.

Per 60 sous anuals per Nadal, més 2 sous d'entrada comptants.

Acta del notari Bernat Juyol.

2

ARM. ARXIU HISTÒRIC. AH-5329, F. 22 V, 10 KALENDES DESEMBRE 1331 (22/11/1331)

Jo, Bernat Costa, don en emfiteusi perpètua a Berenguer Estopenyà, tots dos de Sóller, aquelles cases i pati i hort contigus i la tanda d'aigua per regar de la síquia que tenc en la vila de Sóller, sota jurisdicció que fou de Gastó de Bearn, q^m, ara del rei, i per Bernat de Mosqueroles, ciutadà de Mallorca, a cens de 100 sous que jo pagaré; i dit Mosqueroles les té, juntament amb altres emfiteutes, per Pere Paretó a cens; i dit Paretó les té pel rei a cens.

Confronten per una part amb les cases i hort de Pere de Mosqueroles, per altra part amb l'hort de Pere d'Orriols, per altra part amb les cases i hort de Pere de Santa Pau i amb l'hort de Na Nadala, i per altra part *cum vico novo dicte ville*.

Per 10 lliures censals, pagadores anualment la meitat per Pasqua i l'altra meitat per Nadal, més tres sous d'entrada al comptat. I no em pots tornar aquests béns sense haver fet millores en obres per valor de 50 lliures. Em podràs redimir cinc de les 10 lliures censals esmentades, a raó de sis lliures per morabetí; és a dir, 3,5 morabetins abans del mes d'agost i la resta de la festa de Pasqua a dos anys.

Presenta fadiga el 9 kalendes desembre 1331 (23/11/1331).

3

**ARM. NOTARIS. J-2, F. 126, PRIDIE IDIBUS NOVEMBRE 1343
(12/11/1343)**

Jo, Bartomeu Font venc a Berenguer Estopenyà del carrer Nou i a Guillemó Torrent, de Nadal a 6 anys, l'usufruit d'una casa i empriu a la pressora o tafona que hi ha dins, que posseesc devora l'abeurador, sota jurisdicció de les monges de Jonqueres, franca de cens.

Confronta per una part *cum adaquatorio dicte vile*, per dues parts amb sengles vies públiques, i per altra part amb l'hospici meu.

Per 16 lliures al comptat.

I jo promet tenir les cases i la coberta condreates, i la biga i les fioles de la pressora. I, en acabar els 6 anys, m'heu de tornar el cap de biga i els quintars, romputs o sencers. I si, en arribar el Nadal del darrer any encara manca oli per fer a la vall de Sóller, vos don permís per acabar de fer-lo en aquesta tafona.

4

**ARM. ESCRIVANIA DE CARTES REIALS. ECR 645, F. 200 V, 5 IDUS
DESEMBRE 1346 (09/12/1346)**

Bertran Roig, procurador dels rèdits i drets reials pel rei Pere, concedesc a Ferrer Grimalt que puguis construir a despeses teves *quoddam casale molendinorum in torrente sive riaria qui vel que transit per villam Sulleris, videlicet, prope pontem novum qui est in dicto torrente, ad cuius construccionem et faccionem, auctoritate qua supra, damus et conferimus tibi potestatem quod possis adducere seu adduci facere tuis missionibus et expensis pro vineam Berengarii Juyani de dicta parrochia, absque tamen dampno, perjudicio et interesse ipsius Berengarii Juyani et alterius persone, aquam torrentis prelibati, et etiam quarundam fontanelarum qui sunt in dicta vinea.*

Per 20 sous anuals per Nadal, més 10 dies de fadiga, i 4 lliures al comptat per la present llicència.

5

ARM. ESCRIVANIA DE CARTES REIALS. ECR-484, F. 49, 10/09/1355

Francesc Portell, conseller del Rei, i Jaume Negre, procuradors dels drets i rèdits del rei d'Aragó a Mallorca, atenent que vós, Guillem Soler de Sóller, fêreu fer *in quadam domo vestra subscripta unum furnum aptum ad coquendum panes, licenciamus vos quod in dicto furno possitis vos et successores vestri in dicto furno coquere panes quarumcumque personarum que voluerint ibi coquere illos, et inde recipere pujam seu*

jus coquendi sicut vobis poterit convenire; licenciamus vos etiam atque vestros vigore nostri officii quod dictum furnum augmentare possitis si hoc vobis expediens videatur.

Per un morabetí censal per Sant Bartomeu *nisi dictum furnum diruerens et nobis aut successoribus nostris in dicto officio procuracionis renunciarens presenti stabilimento et instrumentum huiusmodi redderetis*. Més 40 sous d'entrada comptants. Salvo cens, dret, domini, lluïisme, fadiga i escrivania pública al rei.

La casa on hi ha el forn està situada en porció de los monges de Jonqueres *in vico que dicitur carrer Nou prope abeuratorium*. Confronta per una part amb *itinere público*, per altra part amb les cases d'Arnau Riusec, per altra part amb les cases i hort de Guillem Pellicer, i per altra part amb *quadam carraria* que va als altres horts.

6

ARM. REIAL AUDIÈNCIA. PERGAMINS S. XIV, NÚM. 75, ABRIL 1365

“Carta de la compra del alberch del senyor Rey de la parrochia de Sóller, lo qual fo den Cantallops”.

Com Francesc de Mosqueroles, q^m, juntament amb Pere Estopenyà, per amor a Bernat de Cantallops, CM, es constituïren fiadors per una empara feta a instància de Bernat d'Olives sobre l'esplet d'oli de la possessió d'En Cantallops, segons escriptura feta a la Cúria Reial de Sóller l'any 1360; i dit Cantallops els prometé indemnitat segons una altra escriptura, i obligà especialment un serf anomenat Raymundo. I com fos moguda qüestió per dona Marió, filla i hereva de Berenguer de Blanes, q^m, fill i hereu de Guillem Feliu de Blanes, q^m, de Valldemossa, contra Berenguer d'Olives perquè li tornàs el serf, en temps que el serf era de Berenguer Saborit, i l'esmentat Cantallops fos condemnat a pagar a dita Marió 61 lliures 11 sous 8 diners, seguidament Berenguer de Olives mogué qüestió contra Francesc de Villalonga, tutor d'Antònia (*romput*).

Finalment, es subhasta un hospici i hort de Bernat de Cantallops, tengut per la major part sota directe domini i alou del rei a mercè de lluïisme, i per la menor part per les monges de Jonqueres. Les tres cases incloses en aquest hospici, que són de porció de les monges de Jonqueres, són tengudes per Pere Paretó a cens de 100 sous per Pasqua, i pels hereus d'Andreu de Mosqueroles, q^m, a cens d'altres 100 sous per Pasqua.

Inicialment, l'hospici s'adjudica a Bartomeu Ferrer per 45 lliures el primer d'abril de 1365; però quan aquest presenta la fadiga dins els deu dies estipulats al procurador reial Ferrer Gilabert, aquest addueix *quod dictus noster Rex valde indiget cellario et pressora in dicta valle Sulleris ad opus decimorum vini et olei que idem dominus Rex habet in ipsa valle, ob quas dictum hospicium cum orto erat necessarium et utile ipsi*

domino Regi percipere cum ibi sit pressora ac loco ydoneus construendum cellarium antedictus ad opus eiusdem domini Regis et suorum, incontinenti retinuit, sicque nil aliud restet in hiis nisi facere instrumentum vendicionis quare predictis. Per tant, el batle Jaume de Masnou ven l'hospici i hort al procurador reial.

Seguidament es procedeix a desllindar les cases que estan en la porció de les monges de Jonqueres, mitjançant creus que es marquen a la part exterior de la paret, que resulten tenir deu canes de Mallorca de longitud i tres canes d'amplària. Confronten les cases per una part amb la pressora o tafona de l'hospici, per l'altra part amb la paret de la cuina del mateix hospici, per altra part amb l'hort de l'hospici dels hereus de Pasqual Font, i per altra part amb *carraria publica*.

Confronta tot l'esmentat hospici i hort per una part amb *carraria publica supradicta*, per altra part amb l'hospici de Guillem Tender i amb (*romput*), per altra part (*romput*), per altra part amb un altre hort de Bernat de Cantallops, i per altra part amb el (*romput*) de N'Alou i amb l'hort o corral de l'hospici de Jaume Llofriu i amb l'hort de l'hospici de Pasqual de Font.

El preu que paga el rei és il·legible.

